

קוטב גידול / מרכז גידול הערות על המושגים*

מאיר גרון

קיימת לעתים אי-בהירות בשימוש במונחים "קוטב גידול" ו"מרכז גידול" בספרות המקצועית. המושג "קוטב גידול" (Growth Pole), אשר הוגדר לראשונה על-ידי הכלכלן הצרפתי פרו, מתייחס למרחב כלכלי ולא למרחב גיאוגרפי. לפי תפיסתו של פרו, "קוטבי גידול" הם מוקדים בשדה של כוחות כלכליים, ומוגדרים כ"מרכזים מהם יוצאים כוחות צנטריפוגליים ואליהם נמשכים כוחות צנטריפטליים. לכל קוטב יש שדה משלו, המשולב בשדותיהם של יתר הקטבים". במונחים פשוטים יותר, "קוטבי גידול" הם מפעלים גדולים, תעשיות או תשלובות, המאיצים פיתוח כלכלי. לפיכך, מפעלים, תעשיות או מגזרים הקושרים קשר הדוק עם מפעלים נוספים וקובעים במידה רבה את מהות וכמות הייצור במפעלים הקשורים בהם, עשויים להשפיע על כל המרחב הכלכלי שבתוכם הם משולבים. הקשרים הכלכליים בין המפעילים, הספקים מחד גיסא והקונים של התוצר המוגמר מאידך גיסא, הם המגדירים את השדה הכלכלי בתוכו נמצא "קוטב הגידול". זה איננו קשור במרחב גיאוגרפי מוגדר.

לעומת זאת, המונח "מרכז גידול" (Growth Centre), אשר הופיע בספרות המקצועית מאוחר יותר, קשר את המונח הכלכלי "קוטב גידול" אל מרחבים גיאוגרפיים מוגדרים. "מרכז גידול" הוגדר כ"מרכז גיאוגרפי שבתוכו יוזמים פיתוח כלכלי ו חברתי וממנו מועבר הפיתוח לאזור מסביבו". מכך משתמע, כי ניתן להשיג תוצאות לפיתוח אזורי על-ידי ריכוז השקעות במרכז שנבחר בתוך האזור נשוא תוכנית הפיתוח. לפי גישת "מרכז גידול", ריכוז השקעות במרכז גיאוגרפי אחד, מקנה יתרונות כלכליים שבגודל, הנובעים מהשפעת אגלומרציה וקרבה.

לעתים משתמשים במונח "קוטב גידול" כאשר הכוונה ל"מרכז גידול". למעשה, ייתכן שהמושג "מרכז גידול" הוא מקיף יותר מהרעיון המקורי של פרו באשר ל"קוטב גידול" - גם בגלל המימד הגיאוגרפי שבו, וגם הודות להתרחקותו מתלות במפעל או בתעשייה מובילה כבסיס לגידול. על יסוד מושגים אלו פותחו לאחר מכן תפיסות נוספות כגון "אזור גידול" שהוגדר כ"מוקד גידול מפוזר שבו מרכזים קשורים זה לזה, באמצעות זרימות בתוך מערכת משולבת"; ו"פרוזדור פיתוח", שהוא מעין מוקד גידול מפוזר לאורך ציר המקשר לעתים בין שני "מרכזי גידול" תת-אזוריים.

* שורות אלה מתבססות על הרשימה: מ' גרון, "קונספציה של 'אזור גידול' כבסיס לאסטרטגיית פיתוח", עיר ואזור, מס' 4, ינואר 1977.